

Feliratok, táblák, nyelvi sokszínűség: nyelvi tájkép Burgenlandban

SZOTÁK SZILVIA

Linguistic landscape research has grown to become an independent research field only during the last ten years; the increasing number of investigations in this field proves that there is an ever growing interest in the sociolinguistic examination of the written plates. This is probably also due to technological progress, i.e. linguists travel around documenting not only with a dictaphone, but with a high quality digital camera as well. As a result, linguistic landscapes can be analysed through a specific socio-linguistic context.

These plates can reflect the power and status of a language. The language of these plates has an influence on the linguistic behaviour and language use (cf. Cenoz – Gorter 2006: 68). Examination of the linguistic landscape in a multilingual context i.e. in a majority-minority relation is of particular interest.

During examination of the linguistic landscapes of Burgenland it can be concluded that the Hungarian language is symbolically present in the locality, but is under-represented compared to the number of Hungarian speakers.

Furthermore, due to the disintegration of the Iron Curtain and Hungary's accession to the EU an increase in the number of Hungarian linguistic landscapes can be observed, and these events have positively influenced the oral use of the Hungarian language.

A growing visual display of the Hungarian language came about at places where the Hungarian language had been pushed back previously.

Bevezető a nyelvi tájképek tanulmányozásához

Szinte bármely irányban lépjük át Magyarország határát, találkozunk magyar feliratokkal: hivatalos útjelző táblákkal, reklámtáblákkal, utcanévtáblákkal, helységnévtáblákkal, kereskedelmi egységek felirataival, kormányzati épületek hivatalos tábláival stb. Ezeket nevezzük egy adott régió, város vagy utca nyelvi tájképeinek.¹ A táblák nemcsak információt közölnek arról, hogy milyen nyelvű vagy nemzetiségű emberek élnek az adott helyen, de szimbolikus jelentéssel is bírnak. A kanadai, québeci nyelvi helyzetet vizsgáló szerzőpáros szerint a feliratok ezenkívül még utalnak a nyelvek státuszára, egyben jelzésértékűek a közösség nyelvi vitalitását illetően.²

1 LANDRY, Rodrigue – BOURHIS, Richard: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology*, 16 (1997)/1. 23–49.

2 LANDRY – BOURHIS: i. m. 23.

Ha csak a helységnévtáblákat hasonlítjuk össze pár szomszédos magyarlakta régióban, már akkor tapasztaljuk, hogy például Ausztriában azonos színben és méretben jelenik meg a magyar és német felirat, míg Szlovákiában a magyar helységnevek táblája kék színű, nagyságát tekintve pedig szinte fele a szlováknak. Ebben az országban már a vizualitás szintjén megjelenik a szlovák nyelv dominanciája.

1. kép: Alsóőr helységnévtáblája³

2. kép: Dunaszerdahely helységnévtáblája⁴

3 Saját fotó.

4 Forrás: http://erdely.ma/tarsmagyarsag.php?id=108375&cim=a_magyar_helysegnevek_hianyara_hivta_fel_a_figyelmet_a_ketnyelvu_del_szlovakia_mozgalom (a letöltés ideje: 2016. 01. 23.)

A nyelvi tájképkutatás pár évtizedes múltja alatt is jelentős nemzetközi tapasztalat gyűlt össze. Landry és Bourhis⁵ nagy hatást kifejtő tanulmányának megjelenése nagy érdeklődést váltott ki a szociolingvisztikában. A táblák kutatása interdiszciplináris megközelítést igényel, hiszen a jogtudomány, a történettudomány, a szemiotika, a földrajz, a névtan vagy éppen a közgazdaságtan segítségével komplex képet tudunk kialakítani és következtetéseket levonni egy közösség feliratainak vizsgálatakor.⁶ A táblák nyelve különösen azokon a területeken keltette fel a kutatók érdeklődését, ahol nyelvi konfliktusok vannak, mint például Brüsszel,⁷ Tokió⁸ vagy Montreal.⁹

Magyarország és a szomszédos országok magyar nyelvészei (a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tagjai) is foglalkoztak a témával, hiszen a külföldi magyarság nyelvpolitikai helyzete, nyelvének státusza konfliktusokkal terhelt. A teljesség igénye nélkül: Kárpátalján Beregszászi Anikó, Csernicskó István,¹⁰ Márku Anita és Hires-László Kornélia,¹¹ Felvidéken Szabó Mihály Gizella¹² és Petteri Laihonon (Vásárút, Réte településeken vizsgálta a nyelvi tájképeket a nyelvi ideológiák aspektusából),¹³ a Vajdaságban Lulic Emil (Újvidék, Duna utca),¹⁴ Burgenlandban Szoták Szilvia¹⁵ (Al-

5 LANDRY – BOURHIS: i. m. 23–49.

6 BARTHA Csilla – LAIHONON, Petteri – SZABÓ Tamás Péter: Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben. Egy új kutatási területről. *Pro Minoritate*, 2013. 13–29.

7 TULP, S. M.: Reklame en tweetaligheid: Een onderzoek naar de geografische verspreiding van franstalige en nederlandstalige affiches in Brussel. *Taal en sociale integratie*, (1978)/1, 261–288.; WENZEL, V.: *Reclame en tweetaligheid in Brussel*. Vrije Universiteit Brussel (ed.). Brusselse thema's. Brussels, Vrije Universiteit, 1996/3, 45–74.

8 BACKHAUS, Peter: Multilingualism in Tokyo: A Look into the Linguistic Landscape. *International Journal of Multilingualism*, 1(2006)/3, 52–66.

9 LANDRY – BOURHIS: i. m. 23–49.; MONNIER, D.: *Langue d'accueil et langue de service dans les commerces a Montréal*. Conseil de la langue française, Québec, 1989.

10 BERECSZÁSZI Anikó: „Csata” a szimbolikus térért, avagy a látható/láthatatlan anyanyelv = Kárpátalja: Társadalomtudományi tanulmányok. Szerk. Beregszászi Anikó – Papp Richard. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Budapest–Beregszász, 2005, 158–178.; CSERNICSKÓ István: *Az (egykori) északkelet-magyarországi régió nyelvpolitikai fejlődése 1867-től máig*. Előadás a 44. Kazinczy Napok programjában. Kassa, 2012. november 8–9.

11 MÁRKU Anita – HIREZ-LÁSZLÓ Kornélia (szerk.): *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Főiskola, Ungvár, 2015.

12 SZABÓMIHÁLY Gizella: *Milyen a dél-szlovákiai nyelvi tájkép? Egy- és kétnyelvű feliratok típusai a magyarlakta területeken*. Előadás a 43. Kazinczy Napok programjában. Kassa, 2011. október 28–29.

13 LAIHONON, Petteri: Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, (2012)/3, 27–50.

14 LULIC Emil: *Újvidék sétálóutcájának nyelvi tájképe = Határhelyzetek VI*. Szerk. FEDINEC Csilla – SZOTÁK Szilvia. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 2013.

15 SZOTÁK Szilvia: *Nyelvi tájképek az Órvidéken = A közép-európaiság dicsérete és kritikája*. Szerk. FEDINEC Csilla – ILYÉS Zoltán – SIMON Attila – VIZI Balázs. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2013. 515–538.; SZOTÁK Szilvia: *Nyelvi tájképek Alsóőrben = Nyelvek és nyelvi tájképek a magyar nyelvterület nyugati peremén*. Szerk. LEHOCZKI-SAMARDIC Anna – SZOTÁK Szilvia. Imre Samu Nyelvi Intézet kiadványai VI. Tinta Kiadó, Budapest, 2015.

sóór), Erdélyben Tódor Erika¹⁶ (iskolai nyelvi tájképek) és Petteri Laihonen¹⁷ (Csík-szentdomokos) terepmunkája említhető.

Magyarországon az első jelentős nemzetközi konferenciát az MTA Nyelvtudományi Intézetében működő Többszempontú Kutatóközpont kezdeményezte és szervezte Bartha Csilla vezetésével, számos nemzetközi kutatóműhellyel: a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózattal, az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Etnikai és nemzeti Kisebbségkutató Intézetével, illetve a Jyväskyläi Egyetemmel együttműködve. *A nyelvi tájkép elmélete és gyakorlata*¹⁸ című nemzetközi konferencián az előadások témája egy-egy település vagy annak utcája volt, s ezt a többségi-kisebbségi relációban vizsgálva, a nyelvi ideológiák, a nyelvi jogok, a történetiség, a demográfia, a gazdaság és az oktatás aspektusából járták körül.

Bár a nyelvi tájképkutatás önálló kutatási területté csak az elmúlt tíz évben nőtte ki magát, egyre nagyobb az érdeklődés az írott táblák szociolingvisztikai megközelítésű vizsgálata iránt. Ez a technikai fejlődésnek köszönhető, azaz annak, hogy a nyelvész már nemcsak diktafonnal, hanem jó minőségű digitális fényképezőgéppel is járja a terepet, és dokumentál.¹⁹ Ennek köszönhetően a nyelvi tájképek egy speciális szociolingvisztikai kontextusban elemezhetők. A táblákon fellelhető nyelvek használata összehasonlításra ad lehetőséget az adott ország/terület hivatalos nyelvpolitikájáról, a jogszabályok gyakorlatban való érvényesüléséről, így tulajdonképpen tükrözhetik egy nyelv erejét és státuszát, de a nyelvi tájképek befolyással lehetnek a nyelvi viselkedésre és a nyelvhasználatra is.²⁰

Oszták-magyar együttélés politikai és történeti kontextusban

A burgenlandi magyarság története egészen a 10–12. századig vezethető vissza, amikor a magyar királyság határőreiként idetelepítették a mai őrvidéki magyar népcsoport őseit.²¹ A burgenlandi magyar népcsoport évszázadok óta szóróványban él. A Monarchia korában és ma is viszonylag összefüggő magyarlakta területként a Felső-Őrség három települését szokás emlegetni: Alsóört, Felsőört és Őrszigetet. Ezenkívül napjainkban még a közép-burgenlandi Felsőpulyán élnek magyarok. Ezeknek a falvaknak a lakossága már a 17. század óta külső nyelvjárászigetet alkot.

A fent említett négy településen túl jelentős magyar ajkú lakosság élt a német falvak által körülvett észak-burgenlandi majorságokban, a Fertő-tó keleti részén fekvő

16 TÓDOR Erika: Vizuális nyelvhasználat az iskolában. *Műhely*, 40–51., http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2014/tel/08todornyelvhasznalat40_51.pdf (a letöltés ideje: 2016. 01. 20.)

17 LAIHONEN, Petteri: Csík-szentdomokosi nyelvi tájkép. *Székelőföld*, 17 (2013)/7, 157–177.

18 www.nytud.hu/nyelvitajkep/

19 BLOMMAERT, Jan: *Chronicles of complexity. Ethnography, superdiversity, and linguistic landscapes. Tilburg Papers in Culture Studies 29*. Tilburg University, Tilburg, 2012.

20 CENOZ, JASONE – GORTER, DURK: Linguistic landscape and minority languages. In: GORTER, DURK (ed.): *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Multilingual Matters, Clevedon, 2006, 67–80.

21 SZOTÁK Szilvia: *A burgenlandi Felsőpulya (Oberpullendorf) = Lokális világok. Stratégiai Kutatások sorozat*. Szerk. Bakó Boglárka. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2003, 259–283.

nemesi nagybirtokokon: ők béresek voltak, földműveléssel foglalkoztak. A 19. századi majorok némelyikének saját iskolája, temploma is volt.²² Ennek ellenére a béresek magyar anyanyelvéhez a szegénység, a társadalmi lenézettség, azaz az alacsonyabb presztízs társult: a faluban élő német ajkú lakosság a valóságban lenézte a „pusztaiakat”, a cselédeket és napszámosokat.²³ Az 1960-as években bekövetkezett gazdasági fellendülés következtében a majorságok lakói a jobb megélhetés reményében elköltöztek. Pár éve egy Locsmándon készített szociolingvisztikai interjúalanyom a „lenézettség” érzését megerősítette napjaink tekintetében is. A határon átjáró, feketén dolgozó munkaerő ma is szakképesítés nélküli munkát végez.²⁴

A magyarok harmadik csoportját elmagyarosodott burgenlandi horvátok és osztrákok, ún. „magyarónok” alkották. Ez a szűk értelmiségi réteg az első világháború előtt még magyar iskolákba járt, így a magyar nyelv számukra a polgári kultúrát közvetítette. A Saint Germain-i békeszerződés értelmében a közösség Ausztriához került,²⁵ annak ellenére, hogy ez a térség (Moson, Sopron, Vas vármegye nyugati része) nem is szerepelt az Osztrák Köztársaság területi követelése között.²⁶ Ennek következtében a magyar népcsoport nyelve a korábbi többségi státuszról kisebbségre változott. Míg az 1920-as népszámlálás 24 867 magyar anyanyelvű burgenlandi lakost számlált, addig a legutóbbi, hagyományos keretek között lefolytatott 2001-es census szerint 6541 fő használta a magyar nyelvet is a mindennapi kommunikációja során. Ma már nem áll az a kijelentés sem, ami 1920-ban még igaz volt, hogy minden harmadik ember tudott magyarul Burgenlandban (78 686 fő).²⁷

Az itteni települések kultúrájukban, népművészetükben szoros egységet alkotnak a magyarországi, nyugat-dunántúli, őrségi településekkel. Az elmúlt századokban kiépült várvédelmi rendszer szorosan kötődik a magyar várépítészethez éppúgy, mint a főúri kastélyok vagy templomok.

22 BAUMGARTNER, Gerhard: *Prolegomena zum Sprachverhalten ungarischsprachiger Burgenlander = Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland*. Hg. HOLZER, Walter – MÜNZ, Reiner. Passagen Verlag, Wien, 1993. 218.; RÁK Béla: *A burgenlandi magyarok körében végzett aktuális népzenei kutatás első eredményei = Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak*. Szerk. SZOTÁK Szilvia. Az Imre Samu Nyelvi Intézet kiadványai I. Városkapu Kiadó – Umiz-Imre Samu Nyelvi Intézet, Kőszeg, 2008, 108.

23 RÁK: i. m. 110.

24 KOVÁCS Éva: Határmítoszok és helyi identitásnarratívák az osztrák–magyar határ mentén. *Replika*, 47–48, (2002)/6, 143–156.

25 SZOTÁK Szilvia. *Az identitás „morzsái”. Őrvidéki civil szervezetek a magyar nyelv és kultúra fennmaradásáért = Magyararkta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Szerk. SZOTÁK Szilvia – BAKÓ Boglárka. Gondolat Kiadó – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2005, 209–225.

26 BAUMGARTNER Gerhard: *A burgenlandi magyarság az első világháború végétől a soproni népszavazásig (1918–21) = Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Szerk. BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László. Gondolat–MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008, 49.

27 BAUMGARTNER: i. m. 48.

3. kép: Stadtschlaining/Városszalmonok városi kútja obeliszkjének magyar nyelvű felirata 1857-ből²⁸

A közös történelmi múltból árulkodnak az építmények kapuin vagy falain található nemesi címerek (Eszterházy, Endrődy, Almásy, Rohonczy, Batthyány, Nádasdy, Vághy, Káldy stb.) vagy a templomok szakrális terében fellelhető magyar szentek: államalapító Szent István királyunk (Vasdobra/Neuhaus am Klausenbach, Királyfalva/Königsdorf, Nemesvölgy/Edelstahl) vagy Szent László, a lovagkirály (Pándorfalu/Parndorf, Őrisziget/Siget in der Wart). Ezenkívül számos templom oltárán megtalálhatók még Szent Imre, Szent Margit vagy Szent Erzsébet szobrai (ezek felirat nélküliek).²⁹ Borisfalván (Kleinwarasdorf) ma is „magyar oltárnak” nevezik a Szent Imrét, Istvánt,

²⁸ Saját felvétel.

²⁹ Fehéregyháza/Donnerskirchen, Fraknó/Forchtenstein, Boldogasszony/Frauenkirchen, Szarvkő/Hornstein, Nyulas/Jois, Loretto/Loretto, Ruszt/Rust, Cinfalva/Siegendorf, Védény/Weiden am See, Szabadbáránd/Grosswarasdorf, Vaskomját/Kemeten, Borsmonostor/Klostermarienberg, Léka/Lockenhaus, Máriafalva/Mariasdorf, Sopronnyék/Neckenmarkt, Felsőőr/Oberwart, Pinkafő/Pinkafeld, Rohonc/Rechnitz, Vörösvár/Rotenturm, Őrisziget/Siget in der Wart, Alsóőr/Unterwart, Pinkakertes/Gaas, Németújvár/Güssing, Gyanafalva/Jennersdorf, Borisfalva/Kleinwarasdorf.

Lászlót és Erzsébetet ábrázoló barokk főoltárt.³⁰ A máriafalvi templom egyik színes üvegablakán „Vallási kegyeletből. Vas megye közönsége” felirat és Szent Imre, Szent László, Szent Margit ábrázolása látható, a másik ablakon „Szt. apostolainak. Magyarhon hálás fiai” felirat, rajta pedig Szent Adalbert, Szent István és Szent Gellért ábrázolása.³¹

A Trianon előtti táblák (n = 71; emléktábla, kripták felirata, ablaküvegek templomokban, első világháborús emléktáblák) többségükben egynyelvűek: magyar (29), latin (20), német (12) és horvát (1), de előfordulnak magyar/német kétnyelvű (7), magyar/német/horvát háromnyelvű (1) és magyar/német/latin/francia négynyelvű táblák is. Ez utóbbi az 1664-es szentgotthárdi csatának állít emléket. A Trianon utáni feliratok (n = 45; világháborús emlékoszlopok, emléktáblák, keresztek feliratai, utcanevek táblái: Király-Straße, Liszt-Straße, Budepester Str., Faludi Straße, Ungargasse) többségükben szintén egynyelvűek (német 16, magyar 11, horvát 1), elvéve előfordulnak magyar/német (11) és német/latin (1) kétnyelvű táblák, illetve magyar/német/horvát (1) háromnyelvű feliratok is. A már említett négy településen is csak német nyelvű utcatáblákkal találkozhatunk.

4. kép: a Magyar utca (Ungargasse) táblája Felsőpulyán³²

30 www.csukas.sulinet.hu/regihonlap/burg2/index.html

31 Terepmunkám során saját gyűjtésemre és a Csukás Zoltán Mezőgazdasági Szakközépiskola honlapján található adatbázisra támaszkodtam: www.csukas.sulinet.hu/regihonlap/burg2/index.html

32 Saját felvétel.

A vasfüggöny utáni időszak vizsgálata több szempontból is figyelemreméltó. Az 1990-es évek politikai változásai szinte mindegyik határon túli közösség számára lehetőséget kínáltak az identitásteremtésre.³³ A Burgenlandban élő magyarság etnolingvisztikai vitalitásából fakadóan a többi régióhoz képest sokkal mérsékeltebben tudott élni az identitásépítés, a szimbolikus térfoglalás lehetőségével, de láthatóan növekedett a kültéri feliratok száma.

A népcsoport életében az etnikai identitás kifejeződésének a második világháború után nem volt tere, az a magánszférába szorult vissza. A többségből kisebbségi státuszba került népcsoport azonban egy nagy hagyományokkal rendelkező szórványközösség volt, számarányához képest aktív egyesületi élettel, programokkal. Ezért érdemes figyelemmel kísérni, hogy mi motiválta a vasfüggöny utáni táblák, emlékhelyek létrehozását, s azok milyen szerepet játszanak a többségi és kisebbségi közösség életében, valamint hatással vannak-e ezek a jelentéstartalmak a magyar nyelvű kultúra megtartására az Őrvidéken.

A vasfüggöny lebontásával kitágult a tér: új határátkelők nyíltak, hajdani utak, vasutak váltak újra járhatóvá. Ezek az intézkedések az EU által is előtérbe helyezett regionalitást, a kistérségi kapcsolatokat erősítették meg. Ebben az időszakban újra megnövekedett a táblák száma, azonban megváltozott a nyelvi összetételük. Az előző időszakhoz képest az egynyelvű táblákat többségében magyar–német kétnyelvű és magyar–német–horvát–roma négy nyelvű feliratok váltották fel. Ez utóbbi többnyelvű, zömében az Európai Unió által finanszírozott projektek táblái a tartományban élő négy autochton népcsoport jelenlétét és Burgenland nyelvi sokszínűségét hivatottak szemléltetni. Teljesen egyedi, hogy roma nyelvű feliratokkal találkozunk. Sajnos, jelenleg a tartományban senki nem tanulja a roma nyelvet, annak ellenére, hogy a törvény ezt lehetővé teszi. Az EU-projekteket bemutató táblák feliratait az adott ország határozza meg. A legtöbb helyen államnyelvű vagy államnyelvű és angol feliratú táblákat helyeznek ki, ezzel szemben itt az összes népcsoport nyelvén megjelennek a feliratok.

33 BODÓ Julianna: *Jelek a térben. Identitásteremtés és térhasználat a Székelyföldön = Miénk a tér? Szimbolikus térhasználat a székelyföldi régióban.* Szerk. BODÓ Julianna. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2001, 56–63.

5. kép: A Lebenswart-projekt táblája az alsóöri Öreg iskola épülete előtt

Az egynyelvű nyelvi tájképek kétnyelvűvé válása tulajdonképpen a történelmi eseményekből következik: a több évtizedes megfélemlítés, a vasfüggöny okozta zártság, az értelmiség hiánya, a törvényi (1938 után) és gazdasági változások következtében kialakult új helyzet a nyelvcsere irányába vitte a közösséget. Az 1960-as évek gazdasági fejlődése következtében felbomlottak a zárt paraszti közösségek. Az emberek távolabbi nagyvárosokban találták munkát (ahogy a helyiek mondják: „kikerültem Bécsbe”), egy olyan térben, ahol a mindennapi kommunikáció nyelve a német volt. Egyre nagyobb szerepe volt a szakképzett munkaerőnek, azonban magyar nyelven nem volt lehetőség semmilyen képesítés megszerzésére, és ez napjainkban sem sokat változott.

Ausztriában (ellentétben például Szlovákiával, ahol az uniós projektek feliratai többnyire államnyelven jelennek meg)³⁴ a négy nyelvű feliratok a határnélküliséget és a nyelvi és kulturális sokszínűséget szimbolizálják az unión belül.³⁵ Valószínűsíthető,

34 LAIHONEN (2012): i. m. 36.

35 www.Lebenswart.at

hogy hasonló táblák várnak még felfedezésre, hiszen több európai uniós projekt valósult meg a tartományban.

A törvények a nyelvviszasszorulás folyamatának utolsó fázisában születtek meg, amely az osztrák – mindig csak a minimumot teljesítő – nyelvpolitikából teljes mértékben következik. Magyarország szomszédságában Ausztria az egyetlen ország, ahol autochton és allochton magyar csoport is él. Az, hogy ezek a törvények megszülettek, annak is tulajdonítható, hogy a nyugati országokban a nemzetállam építése már nem az őshonos (vö. Kelet-Európa), hanem az úgynevezett új kisebbségek, azaz bevándorlók csoportja ellen irányul.

Nyelvpolitikák, nyelvi jogok és nyelvi ideológiák

A nyelvi tájképek vizsgálata elválaszthatatlan a nyelvpolitikától. A volt szocialista érában Trianon örökségeként folyamatosan jelen vannak a kisebbségpolitikai döntések miatt kialakult ellentmondások, így mindig van tennivaló a nyelvpolitika területén. A szocializmus bukását követően, az 1990-es évektől kezdődően szinte minden, Magyarországgal szomszédos állam hozott olyan törvényt, amelyek a kisebbségi nyelvű feliratokra vonatkoznak; így volt ez Ausztria esetében is. A hivatalos nyelvpolitika és a nyelvi tájkép tanulmányozása arról is informál minket, hogy ez milyen hatással van az egyénekre és magára a kisebbségi közösségekre. *A hivatalos nyelvpolitika mindig a felülről lefelé mutató jelekben (top-down) – mint az utcanevek és a hivatalos épületek elnevezései – mutatkozik meg, s ennek a politikának az egyénekre való hatása az alulról felfelé mutató jelekben (bottom-up) ölt testet: ilyenek a boltok elnevezései és a plakátok.*³⁶

A következőkben megvizsgáljuk, hogy az évtizedeken keresztül csak a minimumot teljesítő osztrák nyelvpolitikai gyakorlat és attitűd milyen eredményekkel járt. Az elfogadott tény, hogy a nyelvi jogok garanciát jelenthetnek egy kisebbségi közösség nyelvének fennmaradására, annak különböző szintereken való használatára. Már többször említettük, hogy a nyelvi tájképek segítségével képet kaphatunk egy ország/terület hivatalos nyelvpolitikájáról, a jogszabályok gyakorlatban való érvényesüléséről, így ez tulajdonképpen tükrözheti egy nyelv erejét és státuszát. Az osztrák nyelvpolitika történetében elsőként még a Monarchiában fogalmazták meg a kisebbségekre vonatkozó alapjogokat (1867/142-es számú állami alaptörvény, majd az 1920/303-as St. Germain-i Államszerződés). Az 1955-ös államszerződés (1955/152) már népcsoportként ismerte el az ország kisebbségei közül a burgenlandi horvátokat és a karintiai, stájerországi szlovénokat. A magyar kisebbség szempontjából a jelenlegi kisebbségpolitikai szabályozás alapját képező kerettörvény, az 1976-os népcsoporttörvény (Volksgruppengesetz) volt meghatározó, mert hivatalosan is elismerte ausztriai népcsoportként a burgenlandi magyarságot.

A Burgenlandi Kisebbségi Iskolatörvény (641/1994) a tartományban élő magyarok, horvátok és romák oktatási jogait szabályozza, az elemi iskolai szinttől az érettsé-

36 CENOZ–GORTER: i. m. 2006, 68., saját fordítás.

giig. A törvény hozzájárult ahhoz, hogy a népcsoportok oktatási jogai kiszélesedtek, s a tantervi keretek modernizálásával a kisebbségi oktatás minősége is javult. A szabályozás egyik legfontosabb eleme, hogy az 1937-es törvényhez képest megszűntek a censusokon alapuló százalékos kötöttségek, azaz Burgenland bármely településének iskolájában oktatható a három népcsoportnyelv, ha megvan az osztályok vagy csoportok beindításához szükséges törvényben előírt jelentkezői létszám. A kisebbségi osztályok összlétszámát a törvény 20 főben maximalizálta, s azt is engedélyezi, hogy egy magyar nyelvet tanuló csoport több osztályból is létrejöhessen. Ennek megfelelően az osztályok és csoportok létszámkorlátait a következőképpen szabályozta: az elemi iskolában magyar nyelvű osztály indításához 7, külön csoportéhoz 5 fő jelentkezése szükséges. Felső tagozaton és szakmunkásképzőben 9 fővel indulhat kisebbségi osztály, 5 fővel csoport. A nyolcosztályos gimnázium első négy évfolyamában 12 fő szükséges egy osztály beindításához.³⁷

A 2000-ben kiadott *topográfiarendelet* csaknem 80 év után teremtette meg magyar nyelvű helységnevtáblák kihelyezésének lehetőségét Burgenland négy magyarlakta településén, Felsőpulya, Felsőőr, Alsóőr és Örisziget határában. Az ugyancsak 2000-ben hatályba lépő *hivatali nyelvtörvény* az említett települések hivatalaiban engedélyezi a magyar nyelvű ügyintézt. Annak, hogy ezt legfeljebb a migráns magyarok használják ki, egyrészt az az oka, hogy magyar nyelvű nyomtatványok csekély számban léteznek (pl. Alsóőr), másrészt mert a magyar nyelvű hivatali szakszókincs ismeretének hiányában azt a népcsoport tagjai sem használnák.

A Monarchia idején a német és magyar nyelv presztízse elviekben „közel” azonos volt, de sok területen a német nyelv dominált, amely elsősorban az 1848–49-es szabadságharc utáni időszak erőteljes németesítő politikájának volt köszönhető. A kiegyezés ebben enyhülést hozott. A mai Burgenland területén a nyelvtudást erősen meghatározta a társadalmi rétegződés: az osztrákok általában csak németül beszéltek, míg a romák minden népcsoport nyelvében meg tudtak szólni.

Spolsky szerint egy állam vagy más egység nyelvpolitikáját akkor vizsgálhatjuk a legmegfelelőbbben, ha azt az összetett nyelvi helyzet feltárásával kezdjük.³⁸ A jogi helyzet ismertetése után elengedhetetlenül fontos megismerni az osztrák kisebbségpolitika irányelveit ahhoz, hogy megértsük az osztrák társadalom kisebbségekkel és azok nyelveivel kapcsolatos nyelvi ideológiáit. Ahogy azt látni fogjuk, megnövekedtek a magyarelles fellépések és megnyilvánulások az első világháborút lezáró békeszerződések következtében.

1921 után az örvidéki magyarság kisebbségi státuszba került, ám a magyar nyelv nem veszítette el automatikusan a presztízst annak ellenére, hogy a tartományi kormány valóságos hadjáratot indított a magyar nyelv hivatalos használata ellen.³⁹ A ma-

37 MÜHLGASZNER, Edith: *Bildungschance Mehrsprachigkeit = Vielfalt. 10 Jahre Minderheitenschulgesetz für das Burgenland*. Hg. hkd-c-Kroatisches Kultur- und Dokumentationszentrum in Kooperation mit dem Landesschulrat für Burgenland. Rötzer-Druck, Eisenstadt, 2004, 110–116.

38 SPOLSKY, Bernard: *Language policy*. Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

39 BAUMGARTNER: i. m. 2008, 115.

gyar oktatási törvények egészen 1937-ig érvényben voltak, és működtek a független felekezeti iskolák is annak ellenére, hogy tartományi szinten mindent megtettek azért, hogy az osztrák törvényeket vezessék be, amelyek az állami és egyházi oktatást kétváltásztották. A német nyelv kötelező oktatását 1929-ben rendeletben rögzítették. A magyarok által lakott településeken az elemi iskolákban, az istentiszteleteken és a közigazgatásban is használhatták a magyar nyelvet, de továbbtanulni a 4. osztály után már csak németül lehetett. Egészen 1938-ig tehát a magyar lakta falvakban nem volt probléma, ha valaki magyarul beszélt, mert működtek a felekezeti iskolák, volt magyar könyvtár, a községi gyűlések magyar nyelven folytak és az anyakönyveket is magyarul vezették.

Az iskolatörvény érvényben maradása és a szabadcsapatok fellépése miatt erős magyarellenesség jellemezte Burgenlandot, amely többek között abban is megnyilvánult, hogy követelték a magyar tanítók és hivatalnokok elbocsájtását. Ennek a fellépésnek volt köszönhető többek között, hogy az örvidéki magyar értelmiség jelentős része elhagyta az országot. Ez a „fogyás” nyomon követhető a statisztikai adatokban. Burgenland első tartományfőnöke már 1923-as megnyilatkozásában így fogalmazott: *„Tessék beszüntetni a magyar fecsegést az osztályban!”* Szerencsére ez a kijelentés csak az állami iskolákra vonatkozott, az egyháziakra nem. Azonban minden középfokú oktatási intézmény magyar nyelvű tanárát megfenyegették, hogy hagyjanak fel a magyar nyelv használatával, mert *„az iskola feladata a németiségre nevelés!”*⁴⁰ A *Burgenländische Freiheit* elnevezésű szociáldemokrata hetilap folyamatos szócsöve volt a magyarelles uszításoknak, miszerint egy becsületes burgenlandi nem vásárolhat Sopronban. A helyettes tartományfőnök Burgenland fennállásának 10 éves évfordulóján hasonló keménységgel fogalmazta meg véleményét: *„Takarítsunk ki mindent, ami még magyar!”*⁴¹

A nemzetiszocialisták uralma alatt tovább romlott a helyzet: az *„itt magyar szónak helye nincs!”*⁴² elve érvényesült, s gyakorlatilag felszámolták a magyar egyesületeket, megszüntették a még elemi szintű magyar nyelvű oktatást a felekezeti iskolákban, az itt tanító tanárokat pedig áthelyezték vagy kiutasították az országból. A berlini kormány az idegen népesség kitelepítését is fontolóra vette, a magyar kormány pedig – napjainkhoz hasonlóan – vajmi keveset tudott a burgenlandi magyarságról, és nem is törődött vele. A III. Birodalom időszakában a magyar népcsoportot újabb veszteség érte: elveszítette a magyarul beszélő zsidóság 4000 tagját és a magyarul beszélő romák 9000 fős csoportjának 90%-át.⁴³ Ebben az időszakban megszűnt a magyar nyelvű anyakönyvezés, és a neveket is németesítették a hivatalos okmányokban.

A második világháború után Burgenland szovjet megszállás alá került. 1948-ban lezárult a vasfüggöny, amely a tartomány keleti elszigetelődését jelentette. A felekezeti iskolákban ismét folyhatott magyar oktatás, de vertikálisan nem volt folytatás,

40 „Aufgabe der Schule ist es, zum Deutschtum zu erziehen!” Idézi: BAUMGARTNER: i. m. 2008, 116.

41 *„Aufräumen mit allem, was noch magyarisch ist!”* Idézi: BAUMGARTNER: i. m. 2008, 116.

42 SZOTÁK: i. m. 2003, 266.

43 BAUMGARTNER: i. m. 2008, 181–182.

továbbtanulni csak német nyelven lehetett. Az 1960-as években átalakult a gazdaság a gépesítés következtében. A gazdálkodók nagy része ingázni volt kénytelen a közeli nagyvárosokba, így a majorságok béresei is, akik számára a magyar nyelv a cselédség nyelve volt. A zárt paraszti közösségek felbomlottak, s a burgenlandiaknak nem volt magyar értelmisége.⁴⁴ Az értelmiség legtöbbször kívülről érkezett a közösségbe, többen az emigránsok közül itt telepedtek le,⁴⁵ illetve az egyházak vezetői, a papok és lelkipásztorok is az anyaországból vagy távolabbi magyarlakta vidékekről érkeztek.⁴⁶ Ezeknek a markáns személyeknek fontos szerepük volt a közösségépítésben, a civil szervezetek alapításában és fenntartásában, valamint a hagyományok felelevenítésében és ápolásában.⁴⁷

Meghatározó szerepet játszottak tehát a fentebb ismertetett ideológiák abban, hogy a népcsoportok elismerése és a nyelvük használatát, oktatásukat szabályozó törvények csak több évtizedes késéssel születtek meg. S hogy ez az ideológia a magyar népcsoportra mennyire fejtette ki hatását, az abból is látszik, hogy a burgenlandi két-nyelvű beszélőközösség egyáltalán nem akart a kommunista Magyarország nyelvével azonosulni, „látszani” sem akart, ezért törekedett a teljes integrációra.

Nyelvi tájképek az iskolában

Mivel kisebbségi létben az oktatásnak meghatározó szerepe van a nyelvmegtartásban, így a közterületek vizsgálata során az oktatási intézmények külső homlokzatait is lefotóztam s a belső terek nyelvi tájképeit is vizsgáltam. A tartományban összesen két két-nyelvű elemi iskola (Volksschule) van, Óriszigeten és Alsóőrben. A két-nyelvűség jól látható az iskola falának felirataiból. Hasonlóan többnyelvű felirattal találkozunk a locsmándi iskola⁴⁸ kerítésén: itt négy nyelven üdvözlük az idegent.

44 GAL, Susan: *Language Shift: Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. Academic Press, New York, 1979. Vö.: SZOTÁK: i. m. 2003, 261.

45 BAUMGARTNER: i. m. 2008, 257.

46 Ez napjainkban is így van: a felsőőri és alsóőri katolikusok papja Pannonhalmáról, a felsőőriek református tiszteletese Szabolcsból, az őriszigeti evangélikusoké Erdélyből érkezett a közösségbe.

47 SZOTÁK Szilvia: *Az identitás „morzsái”. Órvidéki civil szervezetek a magyar nyelv és kultúra fennmaradásáért = Magyarlakta kistérségek és kisebbségi identitások a Kárpát-medencében*. Szerk. SZOTÁK Szilvia – BAKÓ Boglárka. Gondolat Kiadó – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2005, 209–225.

48 Itt már az iskolatörvény bevezetése előtt is oktattak magyart mint idegen nyelvet.

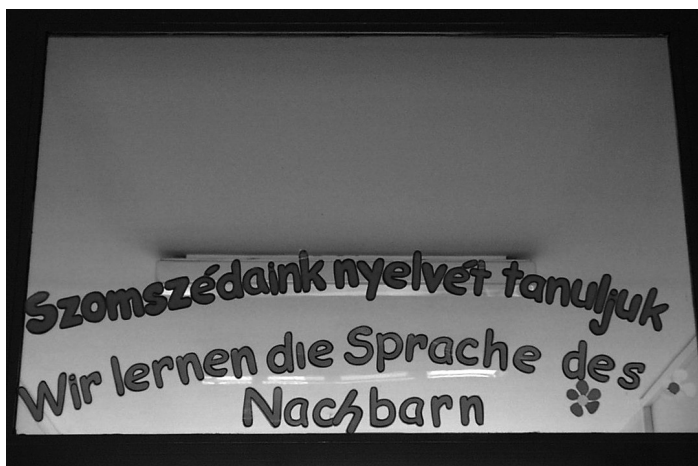
6. kép: Az alsóöri általános iskola bejárata

7. kép: A locsmándi általános iskola négynyelvű felirata

Az iskolákban található hirdetések, feliratok, szimbólumok léte vagy hiánya is sokat megmutat az oktatáspolitikai irányvonaláról, arról, hogy mit tekint az állam és az iskola értéknek, s ez természetesen a nyelvi ideológiákat is befolyásolja.⁴⁹ Korábban már ismertettük az oktatási törvényben foglaltakat. Burgenland jó példája annak, hogy hiába biztosítja a törvény a legtöbb lehetőséget a magyaroktatás területén, ha a gyakorlatban ez nem tud megvalósulni. Ennek oka a korábbi magyarellenes ideológiákban keresendő, s az attól való félelemben, hogy a gyerek nem tanul meg jól németül, így nem fog tudni érvényesülni az osztrák társadalomban. Az autochton népcsoport mellett a gazdasági migráció következtében a magyarok lakta régióból érkező szülők érdeke is az, hogy gyerekeik a német nyelvet minél hamarabb elsajátítsák, így senki nem követeli, hogy legyenek olyan magyar osztályok, amelyben az állam nyelvét heti 6 órában tanulják a gyerekek, pedig erre a törvény lehetőséget teremt. Az általános gyakorlat szerint a magyar nyelv oktatása a népcsoport, az újabb betelepülők csoportja és az osztrákok körében is népszerű, de egy olyan oktatási formát választva, amely tulajdonképpen a magyar anyanyelvű gyerekek nyelvi kompetenciáját alig fejleszti (kivétel a kétnyelvű gimnázium programja), a népcsoport nyelvének visszaszorulását nem akadályozza meg; s érdemes lenne felmérni, hogy a német anyanyelvű gyerekek milyen szintre jutnak el tanulmányaik végeztével.

A 2015/16-os tanévben Burgenland tartományban a közoktatásban összesen 2215 diák tanul magyarul heti 1–6 órában.⁵⁰ Tartományi szinten is sokszor halljuk a két- és többnyelvűség előnyét, a nyelvi sokszínűség támogatását. Ennek megnyilvánulását a felsőpulyai általános iskola példáján mutatom be. Az iskola folyosóján már a határnyitás után megjelent a következő felirat:

8. kép: Kétnyelvű felirat a felsőpulyai elemi iskolában

49 BROWN, Kara D.: *The linguistic landscape of educational spaces. Language revitalization and schools in southeastern Estonia = Minority languages in the linguistic landscape*. Eds.: GORTER – MARTEN – VAN MENSEL. Palgrave MacMillan. Hampshire, 2012, 281–298.

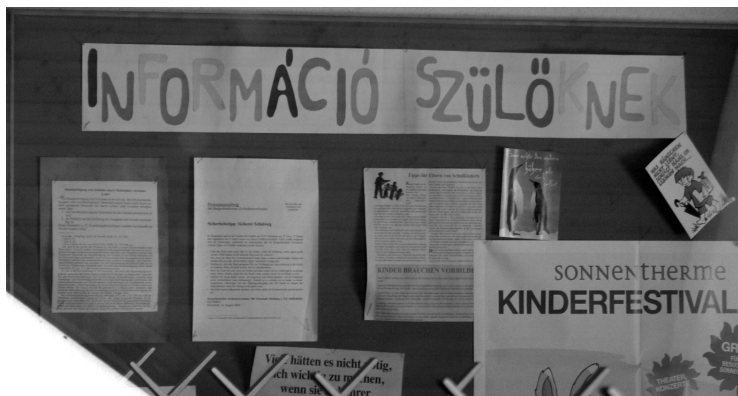
50 Forrás: www.lsr-bglld.gv.at/index.php?id=279 (a letöltés ideje: 2016. 01. 21.)

Az általános iskola első négy osztályában (Volksschule) összesen 55 diák tanulja a magyar nyelvet. Az iskolában az osztályok belső dekorációjában oktató jelleggel folyamatosan megjelenik a magyar népcsoport nyelve – mint a fotón látható, a szomszédos ország nyelvként.

9. kép: Felsőpulyai tanterem

A hivatalos információkat a gyakorlat szerint államnyelven teszik közzé. Ennek oka legtöbbször az, hogy ezeket a fenntartó németül írja meg, s azokat feleslegesnek érzik lefordítani.

10. kép: Hirdetőtábla az alsóóri iskolában

Nyelvi tájképek és a gazdaság

Évtizedek óta a nyelvtudományi diskurzusok része, hogy a társadalom, ezen belül a gazdaság hatással van a nyelvhasználatra,⁵¹ egy nyelv megtartására⁵² vagy presztízsének növekedésére. A nyelvi tájképek egyik lehetséges kutatási területeként a gazdaság és az ehhez szorosan kapcsolódó turizmus kapcsolatában kutattam Burgenlandban magyar nyelvű feliratok után. Pár példával szeretném szemléltetni e két terület viszonyát.

Alsóőr „a legmagyarabb falu”, a már említett négy település közül itt a legmagasabb a magyarság aránya, ezért elsőként innen hozok példákat. Napjainkban a kereskedelmi táblák adják a település nyelvi tájképének zömét (n = 95), s szinte minden alkalommal csak német feliratokkal találkozunk. Ennek gyökerei száz évnél is korábbra nyúlnak vissza. A magyar falvakba betelepített német ajkú, jómódú polgárság alkotta a kereskedőréteget, míg a magyarság a szegényebb földművelők csoportját. Feltételezhetően ez azzal magyarázható, hogy a kereskedelmi kapcsolatok során használt nyelv a német volt.⁵³ Ezt igazolják a régi fényképeken is látható alsóőri kereskedelmi feliratok, amelyek a századelőn is német nyelvűek voltak: *Kaufhaus Loipersbeck*, *Johann Horvath Gemischtwarenhandlung*, *Stefan Farkas Gasthaus*, *Bäckerei Puchner*, *Schuhhaus Balla*, *Kaufhaus Gangoly*, stb.,⁵⁴ és a napjainkban látható gazdasági táblák is német nyelven vannak kitéve (*Raiffeisenkasse*, *Ungarischer Hof*, *Bauernhof Juliana Szabo*, *Bauernhof Farkas*). A kereskedelmi feliratokban hagyományosan előfordulnak a személynevek Burgenlandban, s ezek árulkodnak arról is, hogy viselőjük melyik népcsoporthoz sorolható.

Az alsóőri étterem magyarországi bérlője annak ellenére a német nyelv használatára törekszik szóban és írásban, a feliratokban is, hogy az étterem minden alkalmazottja magyarországi. A magyar nyelvű kommunikációt ők nem kezdeményezik, csak akkor beszélnek magyarul, ha a vendég így kezdi a társalgást.

51 DA SILVA, Emanuel – HELLER, Monica: “From protector to producer: the role of the State in the discursive shift from minority rights to economic development”. *Language Policy*, 8 (2009/2), 95–116.; GRIN, François – VAILLANCOURT, François: *The Economics of Multilingualism: Overview of the Literature and Analytical Framework* = *Multilingualism and Multilingual Communities*. Ed.: W. GRABE. ARAL XVII. Cambridge University Press, Cambridge, 1997. 43–65.

52 GAL, Susan: Mi a nyelvcsere és hogyan történik? *Regio*, 2 (1991/1), 66–76.; SZOTÁK Szilvia: *Nyelvi tájképek az Őrvidéken = A közép-európaiság dicsérete és kritikája*. Szerk.: FEDINEC Csilla – ILYÉS Zoltán – SIMON Attila – VIZI Balázs. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2013, 515–538.

53 GAL: i. m. 66–76.

54 KELEMEN László (szerk.): *Alsóőr régi felvételeken/Unterwart in alten Aufnahmen*. Magyar Média és Információs Központ, Alsóőr, 2012, 67–83.

11. kép: Leichenbestattung Bau- und Möbeltischlerei Johann Gaál⁵⁵

12. kép: Ungarischer Hof: magyar étterem a falu központjában

Alsóőr ipari parkjában (Industriegebiet Unterwart) számos nemzetközileg ismert üzletlánc fiáléja található (Lutz, Kika, Interspar, Takko, Hervis, Hofer stb.), de mind-egyik csak német feliratot használ, annak ellenére, hogy rengetegen járnak át Magyarországról vásárolni, tehát élénk a bevásárlóturizmus. Ezzel szemben az 1992-ben

⁵⁵ Temetkezési vállalkozó, építő- és bútorasztalos. KELEMEN: i. m. 83.

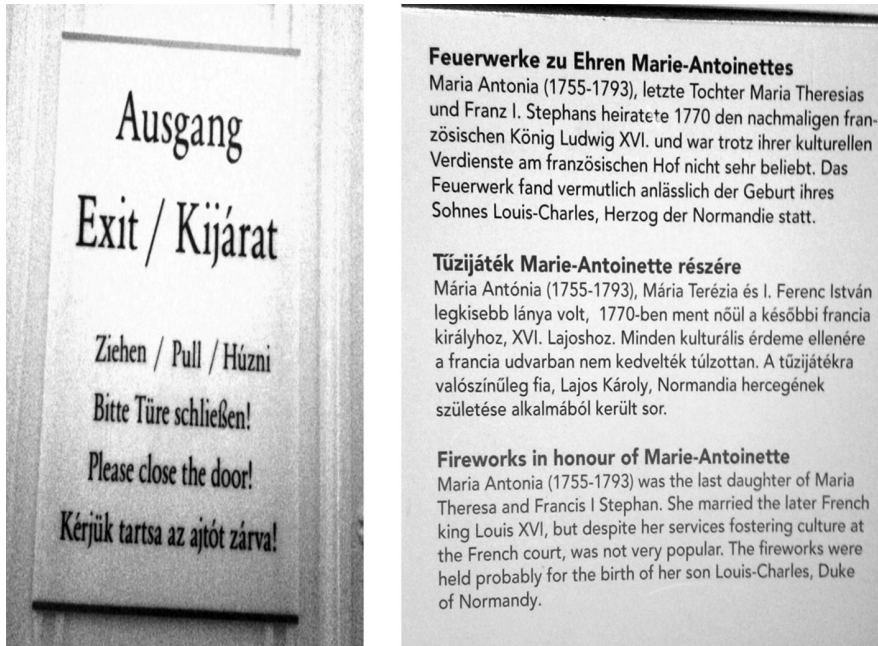
átadott locsmánci termálfürdőben (Sonnenherme) a határ közelsége és a nagyszámú magyar turista miatt minden felirat német–magyar kétnyelvű (lásd 13. kép). A fürdőben magyar nyelvű prospektusok várják a vendégeket, és honlapjukon is tudunk magyar nyelven tájékozódni. Teljesen egyértelmű, hogy ezek a döntések a települések vezetőitől függenek.

13. kép: Kétnyelvű felirat a locsmánci fürdőben

Napjaink felgyorsult világában óriási szerepe van az internetes kommunikációnak. Az internetes oldalak egyszerre tudnak megszólítani és információkat eljuttatni rengeteg emberhez, ezért a nyelvi tájképek vizsgálatához kapcsolódóan a magyar nyelvű portálok megjelenését is nyomon követtem, annál is inkább, mert a 21. században számuk egyre növekszik Burgenlandban is. Ezt segítik az uniós projektek, amelyek keretében ezek az elképzelések általában határon átnyúló kezdeményezésben tudnak megvalósulni. Ilyen a háromnyelvű (angol, magyar, német), az Európai Regionális Fej-

lesztési Alap finanszírozásában megvalósuló *Creating the future*⁵⁶ (2007–2013) vagy a Burgenland Mobilitási Központ⁵⁷ uniós projekt honlapja is. A turisták kiszolgálását szolgálja az Eszterházy Alapítvány hétnyelvű honlapjának⁵⁸ működtetése, amely természetesen magyarul is szolgáltat információkat. A kastélyban találunk magyar nyelvű prospektusokat, van magyar nyelvű idegenvezetés, s minden egyéb felirat magyar–német–angol nyelven van közzétéve.

14. kép: Háromnyelvű feliratok a kismartoni Eszterházy-kastélyban

Nyelvi tájképek és az egyház

A vallásnak, az egyháznak mindig is jelentős szerepe volt a kisebbségi nyelvek megtartásában. Az egyház építményei, a templom közelében fekvő temetők sírfeliratai szintén árulkodnak az ott élők nyelvhasználatáról, különösen a már említett négy településen.

Ha történetiségében vizsgáljuk a burgenlandi magyar szórvány vallási-felekezeti összetételét, akkor látjuk azt az összefogást „hátráltató” sokszínűséget, amely éppen a gazdasági változások időszakában, a zárt falusi közösségek felbomlásának korában jellemezte a közösséget. Az őri magyarok három felekezethez tartoztak és tartoznak ma is: a római katolikushoz (Alsóőr, Felsőpulya, Felsőőr), az evangélikushoz (Őriszi-

56 www.at-hu.net/at-hu/hu/index.php (a letöltés ideje: 2016. 02. 14.)

57 www.b-mobil.info/hu/foldal (a letöltés ideje: 2016. 02. 16.)

58 <http://esterhazy.at/hu/latogatoiinformacio/676903/Esterhazykastely> (a letöltés ideje: 2016. 01. 16.)

get) és a reformátushoz (Felsőőr). Ez a felekezeti heterogenitás hozzájárult a vegyes házasságok egyre növekvő számához, mert egészen az 1960-as évekig a katolikusok például inkább házasodtak egy osztrák katolikussal, mint egy magyar reformátussal. Napjainkban a szakrális térben egyre kevesebb arányban van jelen a magyar nyelv (havi vasárnapi alkalmakon kétszer-háromszor, ez településenként változó), a német nyelv dominanciája erős, például a felsőőri presbiteri ülések évek óta németül zajlanak, mert az egyik presbiter német ajkú. A közösség kis létszámából kifolyólag az esküvők, keresztelők és temetések nyelve is többnyire a német (ritkán kétnyelvű), a kérésnek megfelelően. A közösségek fennmaradásában óriási szerepe lenne annak, hogy a fiatalabb generációt sikerül-e megszólítani a felekezeteknek.

Alsóőr jó példája annak, hogyan lehet a közösséget rávenni a magyar nyelv használatára. Dr. Galambos, a helyi plébános – a falu lakói maguk között így emlegették az atyát – még az 1970-es években bevezetette, hogy a mise alatt valaki mindig olvasson fel a gyülekezetből magyarul. Hogy ezt a feladatot mennyire nem volt egyszerű teljesíteni, azt az alábbi interjúrészlet mutatja: „*Olvasnyi keveset [olvasok magyarul]. Őszintén megmondom, hogy én vagyok felolvasó a misén is. Sokszor vannak szavak, hogy nem tudom, micsoda. Mikor még nem vót nekünk hogy itthon szótár, meg kellett [nézni a] kirchenzejtungba, ott állott úgyis a szent lecke, olvasmányok és evangélium németül, ha, já, já, yes, yes, ez az a szó...*”⁵⁹ Ehhez a szokáshoz a helyiek azóta is ragaszkodnak: a felolvasók neve és sorrendje napjainkban is ki van függesztve a templom előtti hirdetőre, napokra lebontva, a nevek magyar szokás szerint vannak leírva.

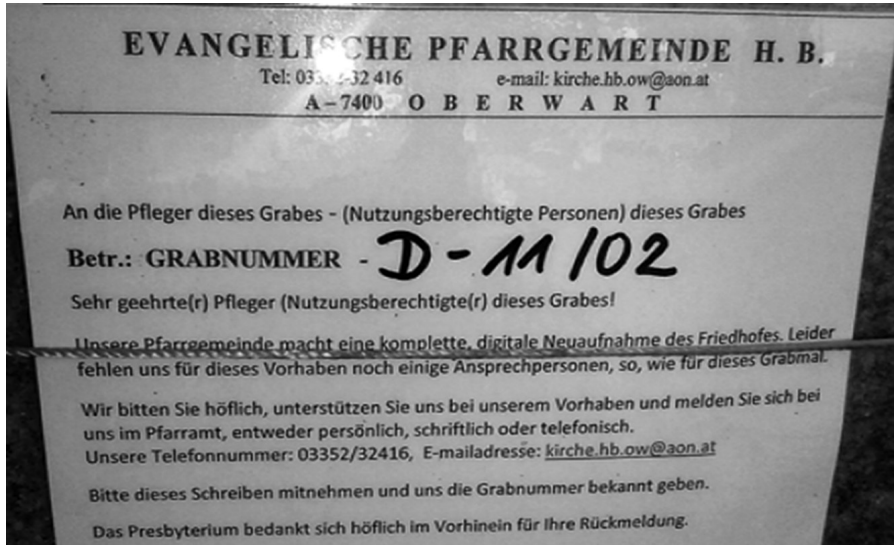
Miserend
február 2 – február 10

Szombat 18.00	február 2.	+ Berta Franz
Vasárnap 09.15	február 3.	Évközi 4. vasárnap
Szerda 18.00	február 6.	betegeinkért
Csütörtök 18.00	február 7.	+ Seper Alfréd 4. mise temetése után
Péntek 18.00	február 8.	Az Unger család elhunytjaiért
Szombat 18.00	február 9.	+ Benkő Wilhelmine 2. mise temetése után
Vasárnap 09.15	február 10.	Évközi 5. vasárnap

15. kép: Miserend az alsóőri templom előtti hirdetőtáblán

59 Az interjú 2010 augusztusában készült Alsóőrben egy középkorú nővel.

A miserend is magyar nyelvű, azonban a hivatalos információk, a plébánia és a plébános elérhetősége csak német nyelven vannak közzétéve. Hasonlóan egynyelvű német felhívással talákoztunk a felsőőri református temetőben.

16. kép: Német nyelvű felhívás egy síron a felsőőri református temetőben

Ahogy a történeti részben már utaltunk rá, a legifjabb tartomány templomaiban jelen vannak a magyar egyházi szimbólumok, megjelennek az oltárokon a magyar szentek és feliratok. Ez a múlt. A jelenben is megvizsgáltam a négy magyar falu templomait, temetőit és sírfeliratait. Sőt, több település temetőjében is próbáltam kutatni magyar nyelvű vagy vonatkozású felirat után. Annak megfelelően, ahogy az elhunyt az emlékezetben is él, a temetőben zömmel 20–21. századi sírfeliratok találhatóak. A legrégibbi dátum például egy helyi plébános, Hollósy István (1795–1868) síremlékén volt olvasható Alsóőrben, aki 37 évet töltött a faluban.⁶⁰ Sajnálatos módon a nem megfizetett vagy nem megújított sírhelyekről itt is kiteszik a régi köveket, így sok magyar vonatkozású felirat semmisült meg.

„A nevek közösségi meghatározottságával szoros kapcsolatban áll az identitást meghatározó szerepük.”⁶¹ Az itt élők identitástudatát meghatározta az erős lokalitás,⁶² amely a helyi hagyományokra épült, a hajdani kismemesi lét emlékeire, hogy mindig is büszkéek voltak múltjukra és arra, hogy őseik védték a nyugati gyepűt. Napjainkban

60 SZOTÁK Szilvia: *Családnevek és kétnyelvűség az örvidéki temetőkben = A nyelvöldrajztól a névföldrajzig. VI. Határtalan névföldrajz. (Alsóőr)*. Szerk.: VÖRÖS Ferenc. Imre Samu Nyelvi Intézet kiadványai V. Alsóőr, 2015, 135.

61 HOFFMANN István: *Név és jelentés = A nevek szemiotikája*. Szerk.: BAUKO János – BENYOVSZKY Krisztián. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara – Magyar SZEMIOTIKAI Társaság, Nyitra–Budapest, 2014, 5–22.

62 ÉGER György – SZESZTAY Ádám: *Alsóőr, Száz Magyar Falu Könyvesháza 18*. Budapest, 2001.

ez megváltozott: sokkal erősebb az Ausztriához való kötődés, az idősebb generáció mégis ragaszkodik az elődök hagyományaihoz és nyelvéhez.⁶³ Amikor 1954-ben közadakozásból harangot öntettek Grazban, azt még magyar nyelven feliratozták,⁶⁴ annak ellenére, hogy az anyakönyveket a határváltozás után rögtön német minta szerint kezdték el vezetni.⁶⁵

A történelmi folyamatok ellenére a magyar nyelv használata tetten érhető a szakrális térben: a miséken és a temetőkben. A temetők sírfeliratainak vizsgálata is árulkodott a nyelvi változásról, a magyar nyelv visszaszorulásáról, azaz arról, hogyan váltak a négy településen a többségében magyar sírfeliratok kétnyelvűvé vagy németté. Mivel az anyakönyveket 1920 után már németül írták, legtöbbször a keresztnéveket is német nyelven és német minta szerint feliratozták (Franz, Stefan, Michael, Maria). Bár a táblák vegyes képet mutatnak, ez nem jelenti azt, hogy ne készülneek napjainkban is elvétve magyar helyesírás szerint vésett feliratok.

17. kép: Magyar nyelvű sírfelirat a szigeti temetőben

63 SZOTÁK Szilvia: i. m. 2015, 135.

64 ÉGER-SZESZTAY : i. m. 41.

65 ÉGER-SZESZTAY : i. m. 36.

18. kép: Az alsóöri temető kétnyelvű sírfelirata

19. kép: A szigeti temető német nyelvű sírfelirata

Összegzés

A politikai és társadalmi változások következtében az 1990-es években a kisebbségi lét új szakasza kezdődött a külső régiókban. Az örvidéki magyarság a múlt hagyományait elevenítette fel, arra építkezve kereste/keresi jövőjét. A nyelvi tájképek vizsgálata során azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a magyar nyelv a közös történelmi múlt miatt is jelen van, napjainkban a településeken szimbolikusan mutatja a magyar népcsoport jelenlétét, de a magyar beszélők számához viszonyítva alulreprezentált. Azt is tapasztalhattuk, hogy a vasfüggöny felbomlása és Magyarország EU-csatlakozása következtében növekedést mutatott a magyar nyelvi tájképek száma, s az említett történelmi események pozitívan befolyásolták a magyar nyelv szóbeli használatát is. Egy olyan közösség volt képes a magyar nyelv növekvő vizuális megjelenítésére, amely az elmúlt közel egy évszázadban számos nyelvi szinterről kiszorult. Láthattuk, hogy az iskolákban nagy gondot fordítanak a nyelvi sokszínűség megjelenítésére, míg a templomok némelyikében a közösség hagyományokhoz való ragaszkodása tartja még életben a magyar nyelvű közlemények létét például a hirdetőtáblákon vagy a temetőkből. Napjainkban pedig főképp a gazdaság és a turizmus az a terület, amely hatást gyakorol a feliratok számának növekedésére.

Magyar nyelvű magán jellegű feliratokkal (mint falfirkák, kézzel írt hirdetések oszlopokon, graffitik, táblák a házakon) nem találkoztam a településeken. A szakirodalom ezek jelenlétét azért tartja fontosnak, mert a szabad nyelvválasztást tükrözik.⁶⁶ Ezek hiánya is a nyelvvisszaszorulást igazolja, s ezt a hiányt államnyelvű feliratok töltik ki.

66 PAVLENKO, Aneta: *Transgressionasthenorm: russianin Linguistic Landscape of Kyiv, Ukraine = Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Eds.: GORTER – DURK et al. Basingstoke, Palgrave, 2012, 36–56.; idézi: LAIHONEN: i. m. 45.